

Довгополова О. А.

д. філос. н.,

професор кафедри філософії

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПОНЯТТЯ ІМПЕРСЬКИХ ШАРІВ КУЛЬТУРНОГО СПАДКУ УКРАЇНИ

Російське вторгнення в Україну в 2014 р. гостро поставило питання про присутність в публічному та культурному просторі слідів радянської держави. Відповіддю держави на стихійний «леніноппад» стала політика декомунізації в Україні, оформлена на законодавчому рівні пакетом законів, прийнятих в 2015 році. Було прийнято чотири закони: «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». Наступним кроком після проведення декомунізації пропонувалося провести широкі процеси деколонізації та виведення українського простору з-під впливу Російської імперії.

Широкомасштабне вторгнення Росії до України 24 лютого 2022 року стало тригером для нової хвилі дерадянизації та ширше – дерусифікації України. Стихійні повалення та демонтажі пам'ятників радянської доби викликали бурхливі дискусії – від закликів вичищати простір від будь-яких слідів Російської імперії до вимог «не виливати дитину разом з водою» та провести широкі обговорення саме українського сегменту радянської культури.

Емоційне напруження цих дискусій та звинувачень виявляє помітну проблему, яка існує в полі досліджень української культурної спадщини, а саме відсутність поняття імперського шару української спадщини. Якщо з українською культурою радянського часу плідно працюють декілька культурних ініціатив («Де не де», музей «Територія терору» тощо) та окремі дослідники, то спадок колоніального часу виявляється в цілому непропрацьованим полем.

Спадщина є складним поняттям, яке не є синонімом набору культурних цінностей, «якими ми маємо пишатись». Показовим в цьому контексті є включення до списку української культурної спадщини об'єктів, що знаходяться на території Чорнобильської Зони відчуження – зокрема, так званої «Дуги», загоризонтної радіолокаційної станції, яка в

світових дослідженнях теми Чорнобиля мала назву «Російського дятла». Чи маємо ми пишатися наявністю Дуги? Ні. Чи є це частиною спадщини? Так. Ми не хотіли мати такий спадок, але важливо зберігати цей об'єкт як свідчення епохи, до якої ми не хочемо повертатися, саме як попередження. Спадок має реєстр не тільки «ми пишаємось», але й реєстр «ми попереджаємо», «ми пропрацюємо травму».

Якщо пропрацювання теми культурного доробку українців часів імперій останніми роками рухається достатньо помітно, то місце діячів, які прочитуються в контексті існування сучасної української держави як «чужі», залишається в кращому випадку «сліпою прямою». Якщо звернутись до культурного шару колишньої Австрійської імперії на території сучасної України (який не викликає гострої негативної реакції в силу безпеки цієї присутності), то можемо нагадати спадщину Й.-Г. Пінзеля. За всієї своєї унікальності творчість Пінзеля продовжує бути в українському культурному ландшафті чимось не таким видимим – попри успіх виставки Пінзеля в Луврі в 2013 р. фігура митця залишається в полі уваги переважно спеціалістів. Поява фігури Пінзеля в романі Софії Андрухович «Амадока» як раз фіксує ситуацію «невидимості» – роман створює ландшафт забуття в культурі України.

Додаткових барв набуває тема присутності в українському культурному просторі надбання авторів, які не підтримували процесів формування української політичної традиції. Варто нагадати ситуацію, яка складається біля меморіального музею М. Булгакова, який знаходиться на межі закриття через звинувачення в просуванні імперських та антиукраїнських ідей. Нагадаю, що герої роману «Біла гвардія», які мешкали саме в тому домі, де зараз знаходиться музей, не були в захваті від перспективи створення незалежної української держави. Ситуація саме з таким культурним доробком є викликом для сучасної української культури, травмованої війною та усвідомленою потребою в деколонізації.

Проблема дому Булгакова, зокрема, у відсутності імперського шару культурного спадку України. Творчість Булгакова якнайкраще дозволяє пропрацювати місце в сучасній українській культурі того культурного шару, який був створений в період входження Києва до Російської імперії. Пост-колоніальні студії в Україні мають бути спрямовані не тільки на доведення суб'єктності української культури та вичищення від впливів імперії (імперій), але й на раціональне незалежне визнання власного права на той культурний здобуток, який був інспірований, наприклад, життям в Києві. Подолання залежності від імперії полягає не в знищенні всіх

слідів імперії, а в відмові від страху перед імперією та готовністю користатися плодами, які були створені саме в контексті українських реалій. Саме біля фігури Булгакова може бути розгорнутий аналіз імперського шару української культури, який включає як художній шар, так і науковий (Сікорський), філософський (Шестов) тощо.

Унікальна локація дому Булгакова дозволяє проаналізувати складне взаємне проникнення декількох культурних шарів в Києві перших десятиліть ХХ століття. Дім надає можливість чітко бачити один з декількох шарів київської культури, який є віддзеркаленням загальної імперської візії, але є породженням саме київського культурного середовища. Саме специфіка погляду Булгакова дозволяє проаналізувати колоніальність не тільки в аспекті відкрито репресивної функції, але й в аспекті створення особливої культурної оптики, в якій декілька культурних шарів переплітаються один з одним, при цьому залишаючи поля невидимості. Неоднозначність, простори сліпоти, фокуси зацікавленого вдивляння, подекуди неочевидної закритості національних та мовних громад, конкретні фокуси неприйняття власне української суб'єктності, сутність багатшарового культурного середовища – все це має бути полем ретельного аналізу. Локальний вимір концепції передбачає горизонтальну візію життя людей на Андріївському узвозі, на Подолі та в Києві в цілому. Оптика різних мешканців дому надає можливість стереоскопічного бачення з позначенням просторів перетину поглядів, сліпих плям, точок розуміння та відторгнення.

Згаданий музей є одним з багатьох точок присутності імперського шару в українському культурному ландшафті. Ми зупинилися на ньому через актуальність його обговорення саме зараз – в червні 2022 музей представить для обговорення оновлену концепцію. Постає вкрай актуальним пропрацювання саме цієї проблематики, бо для розвитку української культури в напрямку очищення від колоніального впливу важливо випрацювати такі способи репрезентації прикладів присутності імперської культури, які б дозволили посилити сучасний культурний простір та могли б слугувати запобіжниками повернення колоніальної візії в будь-якому варіанті.